

МІЖ НАЦІОНАЛЬНИМ І ПРИВАТНИМ: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ КОНТЕКСТИ ПОВІСТІ ФЕДОРА ЗАРЕВИЧА «ХЛОПСЬКА ДИТИНА»

Стаття присвячена розгляду суспільно-політичних контекстів повісті українського галицького письменника Федора Заревича (1835–1879), одного з зачинателів українського галицького письменства і журналістики.

Повість Федора Заревича «Хлопська дитина», написана на межі 1850-1860-х років, стала особливим маніфестом художнього вираження найважливіших суспільно-політичних ідей у Галичині 1820–1840-х років. Твір присвячено подіям Весни народів – революції 1848 року. Тут представлено важливі ідейно-естетичні прямуювання доби, найболючіші суспільно-національні проблеми. Зокрема йдеться про ідеї відродження Речі Посполитої, та несміливого проростання в Галичині українського національного Відродження, поступового усвідомлення відрубності національних прямуювань русинів / українців та поляків.

У «Хлопській дитині» окреслено кілька ліній конфліктів та сюжетних напружень. Перше з них – народження в галицькому суспільстві нової української інтелігенції (до якої належав і сам Заревич), переміна у суспільних настроях і намагання місцевої панівної еліти пригасити цю національну емансипацію, долучити ці сили до відродження Речі Посполитої. Ще одна вісь протистояння – соціально-економічне протиставлення шляхетського двору / села, ліквідація панщини й пошук нових форм співіснування після її знесення.

У творі два головні герої: священник Евстахій та сирота Стефан. Кожен із них стає символом двох світоглядів і двох генерацій. Революція поєднує їхній світогляд і їх долі на тлі революційної доби. Протиставна пара може бути й ширшим символічним узагальненням в історіософській перспективі: священник – уособлення шляхетського світу, який аж до Весни народів в'яже свою долю лише з потугою Польської держави й відчуває себе приналежним до польського народу-шляхти; бідний сирота, який стане впливовим адвокатом – втіленням образу частини бездержавного народу, який знаходить шлях свого відродження.

Остаточо ці дві сили стануть однією, а символом їх поєднання, як національного об'єднання, буде шлюб Стефана й небоги отця Евстахія.

Ключові слова: Галичина, романтизм, Федір Заревич, українська галицька література, повість

Ihor NABYTOVYCH

*Professor of the Marie Curie-
Skłodowska University
(Lublin, Republic of Poland)*

BETWEEN NATIONAL AND PRIVATE: SOCIO-POLITICAL CONTEXTS OF FEDIR ZAREVYCH'S STORY "PEASANT CHILD"

The article is devoted to the socio-political contexts of the story of the Ukrainian Galician writer Fedir Zarevych (1835–1879), one of the founders of Ukrainian Galician literature and journalism.

Fedor Zarevych's novel "The Peasant Child", written at the turn of the 1850s and 1860s, became a special manifesto of artistic expression of the most important socio-political ideas in Galicia in the 1820s and 1840s. The work is dedicated to the events of the Spring of Nations – the revolution of 1848. Here the important ideological and aesthetic trends of the day, the most painful socio-national problems are presented. In particular, we are talking about the ideas of the revival of the Polish Commonwealth, and the timid germination in Galicia of the Ukrainian national revival, the gradual realization of the alienation of national trends of Ruthenians / Ukrainians and Poles.

In "The Peasant Child" several lines of conflicts and plot tensions are outlined. The first of them was the birth in Galician society of a new Ukrainian intelligentsia (to which Zarevych himself belonged), a change in public mood and the efforts of the local ruling elite to quell this national emancipation, to involve these forces in the revival of the Polish Commonwealth. Another axis of confrontation is the socio-economic opposition of the noble court / village, the elimination of serfdom and the search for new forms of coexistence after its demolition.

The novel has two main characters: the priest Eustahiy and the orphan Stephan. Each of them becomes a symbol of two worldviews and two generations. The revolution unites their worldview and their destinies against the background of the revolutionary era. The opposing pair can also be a broader symbolic generalization in the historiographical perspective: the priest is the personification of the aristocratic world, which until the Spring of Nations connects its destiny only with the power of the Polish state and feels belonging to the Polish nobility; a poor orphan who will become an influential lawyer – the embodiment of the image of a part of the stateless people who are finding their way to rebirth.

Eventually, the two forces will become one, and the symbol of their union as a national union will be the marriage of Stephan and the niece of priest Eustahiy.

Key words: Galicia, romanticism, Fedir Zarevych, Ukrainian Galician literature, novel

Постановка проблеми. Повість Федора Заревича «Хлопська дитина», написана на межі 1850–1860-х років, стала особливим маніфестом художнього вираження найважливіших суспільно-політичних ідей у Галичині 1820–1840-х років. Це перший твір в українському галицькому письменстві, де часо-просторовий простір – це сучасність і реалії повсякденності Галичини трьох десятиліть до Весни народів.

Аналіз досліджень. Заревичева повість у літературознавстві майже не досліджувалася. Окремі згадки про неї можна лише знайти у загальних публікаціях, присвячених творчості письменника.

Мета статті. У цій публікації розглянемо, як у повісті Ф. Заревича «Хлопська дитина» проявляється поєднання контекстуального простору (подій та ідей першої половини XIX століття) та мікроісторії приватного життя тогочасної Галичини.

Виклад основного матеріалу. У «Хлопській дитині» окреслено кілька ліній конфліктів та сюжетних напружень. Перша із них – народження в галицькому суспільстві нової української інтелігенції (до якої належав і сам Заревич), переміна у суспільних настроях і намагання місцевої панівної еліти пригасити цю національну емансипацію, долучити ці сили до відродження Речі Посполитої. Ще одна вісь про-

тистояння – соціально-економічне протиставлення шляхетського двору / села, ліквідація панщини й пошук нових форм співіснування після її знесення.

Архітектонічним каркасом повісті є темпоральний простір подій мікроісторії приватного життя невеликої групи осіб упродовж трьох десятиліть у Галичині, що їх пуантом стане макроісторична подія – Весна народів, яка була зоряним часом тремких сподівань національної й особистої свободи для русинів / українців. Уособленням боротьби минулого з прийдешнім, а далі – остаточного об'єднання старих традицій і уявлень в новій парадигмі національного буття, є дві постаті у творі. Втіленням відходу, відмирання старого світу стає у «Хлопській дитині» «на тім світі новішим» український священник-шляхтич отець Евстахій, «чоловік не нинішній і шляхтич» – типовий репрезентант прошарку *gente Rutheni, natione Poloni*¹, задивлений у велич Речі Посполитої, яка померла тоді, коли він щойно народився. Обернено-симетричною, й, до певної міри, протиставною постаттю до отця Евстахія, є у повісті сирота Стефан, втілення образу русинів / українців – безпритульного на своїй землі «селянського народу».

Отець Евстахій – типова постать галицького священника першої половини XX століття, ходячкового шляхтича. «Кожна ходячкова шлях-

¹ За походженням – русини / українці, за національністю – поляки. – лат.

та неслася аристократично», – згадував відомий адвокат міжвоєнного двадцятиліття Степан Шухевич ХХ століття [7, с. 32].

Намагання шляхти титулувати один одного за польським звичаєм «Pan dobrodziej», «Pani dobrodziejka» часто суперечили бідності цієї шляхти й селяни жартували з того, що ті виконували просту селянську й наймитську роботу:

- А де pan dobrodziej?
- Пішов на толоку громадські свині завертати.
- А де pani dobrodziejka?
- Пішла на ріку жидівські хусти прати» [6, с. 183].

Степан Шухевич залишив у своїх спогадах колоритну картину мовної ситуації у Галичині ХІХ віку: у першій половині цього століття «мовою інтелігента була польська мова, а по-українськи говорив тільки “хлоп”. Всюди по священних домах можна було почути тільки польську мову. Тільки до слуг та до селян говорено “хлопською” українською мовою. Селян уважано за щось нижчого. Висмівано їх і їх спосіб говорення. Були спеціалісти священники, які комічно говорили жидівським жаргоном, але були й такі, які спосіб говорення селян, його життя і приговорки та звичаї уважали комікою і робили предметом своїх комічних монологів. Це називано “хлопістикою”, цебто знанням “хлопської душі”» [7, с. 24].

Були однак священничі родини з іншою традицією. І саме в домі священника Івана Заревича на парафії у Славську на Скільщині, й у сім'ї його зятя, отця Степана Михалевича на парафії в Головецьку і Славську в 1830-х–1880-х роках розмовляли лише українською. Тит Ревакович у спогадах про Федора Заревича писав, що «коли читав я “Вечерниці” – а власне в них якусь повість Федора Заревича (він писав під псевдонімом Юрко Ворона), я дивувався красі руської (української. – І. Н.) мови; для розуміння мушу тут додати, що я – хоч з дідів-прадівів русин – змалку говорив лише по польськи і ще не вмів у часі виходу “Вечерниць” добре мовити по-руськи» [3, с. 282]. Знання рідної мови виніс Федір Заревич із рідного дому своїх батьків.

Світоуявлення отця Евстахія з «Хлопської родини» закорінене у шляхетську Польщу; початково самоідентифікація в'яже його зі шляхетським станом: «Отець Евстахій був з роду шляхтич. Уроджений за останніх часів Польщі – у шляхоцькім домі, виріс у всіх тих пересудах давнього польського шляхтича, що крім гербових людей не знав нікого більше, і не признавав нікому ніякого права. Єдина верства, що мала право до образования і просвіти, до заповнення урядів і творення вищого стану, хоч би і по заслугах голови (себто власного розуму. – І. Н.), була в його голові тільки шляхта. Всі інші люди, що лише не шляхта, були нічим». Отцеві «з такими переконаннями, з

такими пересудами, було очевидно тісно на тім світі новішим, де люди без імени і гербу, станули науками і мозолою на многих ступенях достоїнств» [2, с. 9].

Через кілька років польський сучасник подій Весни народів сформулює ставлення народу-шляхти до польсько-української проблеми. На його переконання від підписання Люблінської унії Польща, «відповідно до цього акту, який був і є нашою політичною релігією, є спільним плащем, під яким ховалися різні народи, які говорять різними діалектами і мовами, визнають різні релігії, але в якій всі, що хотіли для добра держави працювати, що для неї готові були свою кров і маєтки посвятити, називалися шляхетними, й приймали спільну мову шляхетську (тобто польську. – І. Н.), спільні звичаї, спільну працю та забави. Такі з них мали однакові права, хочби до корони, не звертаючи уваги, чи вони походили чи з Великопольщі (як Лещинський), чи з Малопольщі (як Понятовський), чи з Руси (як Міхал Корибут чи Ян Собеський). Річ Посполита не робила між ними різниці, а оскільки їх батьківшиною була не одна з провінцій, але уся Польща, отже теж ці громадяни, відповідно до своїх заслуг перед державою, отримували багатство й пошану. Тоді також і Русь подарувала Речі Посполитій визначні постаті, бо ж із Руси походили Ходкевичі, Жолкевські, Острозькі, Потоцькі, Сапєги, Чарторийські, а навіть Замоїські [...]. Ті ж, що до

служби громадської не поспішали, ті залишалися в своїх провінціях, у своїх звичаях, зі своїми діалектами як то краківським, мазурським, руським, куявським, і таких називали нешляхтою. Ще для інших однакові були права та обов'язки, без різниці, чи то були селяни краківські чи литовські, руські чи мазурські; вони всі були мешканцями одної Речі Посполитої, для яких їхня шляхта була куполом єдиного костела» [8, с. 55-56].

Одним із прототипів отця Евстахія бачиться сьогодні отець Стефан Михалевич, чоловік рідної старшої сестри Федора Заревича Марії. Письменник Олександр Кониський оповідав у листі з кінця липня 1887 року до свого приятеля, судді Тита Реваковича про цього парох-москвофіла: під час мандрівки Карпатами, у Славську, пише Кониський, я «був у Михайловича (отця Стефана Михалевича. – І. Н.), він казав мені показати єму паспорт и спитався, чи не шпiон ви (російський. – І. Н.)? А тоді вже розпечатав Ваш лист. Великий оригінал. Таких я ще не бачив». Ревакович у коментарі до цього листа додає: «Сусід мого батька», «парох у Славську, був завзятий кацап (себто твердий москвофіл. – Авт.) і оригінал» [5, с. 268].

Саме переконання отця Евстахія у вищості цієї шляхти-народу над іншими верствами, її тривання понад національними відмінностями з часів Речі Посполитої, породжує ще одну лінію суспільних барикад: протиставлення «хлопа»

та «пана», «хлопської» дитини та «панської», «шляхетської» верстви. Тому одним із найважчих духових надломів, які має перейти отець Евстахій – це змиритися з тим, що «хлопська дитина» Стефан, бездомне дитя бідної «зарібниці», стане адвокатом, громадським діячем і пошлюбить його небогу. Водночас він має переродитися й у ставленні до його парафіян, простих галицьких «хлопів», перейнятися «хлопською справою».

Коли о. Евстахій довідається, що «хлопська дитина» Стефан листується з його небогою, й, можливо, між цими молодими людьми можливі якісь плани щодо спільного майбутнього, він роздумує: «Давно, за наших часів, Господи, як то бувало! [...] Кожен стан мав своє: пан братався з панами, піп із попами, а хлоп держався землі; держався того, що йому з роду було назначене і де він мав і повинен був своє щастя-долю [ви]глядати. А як пригодилося щось десь колись і хлопська дитина пішла з ласки других до школи, то був з нього добрий і пожиточний слуга; його місце там було». Нині ж «світ настав дивний, перевернув і затратив уже повагу і святоту давніх звичаїв; нині їм, тим новим розумам, все одно, тому на що придасться різниця стану?» [2, с. 42].

Стефан шестилітнім хлоп'ятком-сиротою, який після смерті матері стає потулячем і поневіряється попідтинню, мав би вмерти від голоду і холоду: «Сиротюк ходить хата від хати все босий і в

одній сорочині, що туй, туй от уже розпадалася, і простоволосий, у людей просити хліба. Хоч і виділи його такого люди, дали або і не дали кусочок хліба, то за одежину, бодай яку таку, ні трохи не догадувалися, бо ті, що мали, не хотіли, а бідні, хоч і хотіли б були дати, то самі про себе не мали» [2, с. 9].

Цей хлопчик завдяки доброму серцю панни Анастасії, сестри їмості-небіжки отця Евстахія, яка підбрала цю дитину з вулиці, «найшовся нараз у іншим і ліпшим життю». Однак отець Евстахій «зовсім інакше думав про хлопського сиротюка», «не згадував про нього ніколи ні одним словом», бо той приймак «був тільки хлопська дитина» [2, с. 10]. Коли ж прийшов час послати Стефана до школи, щоб вивчитися хоча б на дяка, отець скептично і гостро запитує: «А чому не на попа, або пана?»: «...Посилай його до школи, або роби, що хочеш, але пам'ятай, що то хлопська дитина – і що люди недармо кажуть: "Не дай, Боже, з хлопа пана!"» [2, с. 11, 12].

Після того, як панна Анастасія вийшла заміж і виїхала від отця Евстахія, Стефан потрапив до її самотнього брата Константа, урядника у Львові. Сиротюк стає його прибраним сином. Отець, прощаючись із ними, каже: «Той хлопський сирота всім у голові; доконче взялися люди зробити з нього пана [...] Дивні ви собі всі, не знаєте, що хлоп усе хлопом...» [2, с. 14].

А через десяток років якась пані на вулиці Львова питатиме про

Стефана: «Чий то такий уродливий молодик? Ой, певно син якогось дідича...» [2, с. 16], бо вже в часи його юности – це «здоровий хлопець, як молода ялиця, пишного росту, лице рум'яне, красується здоров'ям, голубі очі аж сміються життям, а волосся рясами снується коло голови. Панич, мабуть із роду, бо і хід у нього такий легкий і позір, якби до панування зродився, мило і грізно блистить, куди око навернеться...». Товариші «слухають його, як якого старшого». Він «щось їм там говорить, і кожному, що лише запитає його, умить дає відповідь» [2, с. 16].

Отримавши освіту, Стефан стає адвокатом, оборонцем селянства, як називають таких у протилежному таборі – «новою людиною». Він почувається рівним із рівними – тими, що є елітою цього занедбаного краю, однієї з найбідніших провінцій Габсбурзької монархії.

Протиставна пара – меценас Стефан / отець Евстахій – може бути й ширшим символічним узагальненням в історіософській перспективі: священник – уособлення шляхетського світу, який аж до Весни народів в'яже свою долю лише з потугою колишньої Польської держави й відчуває себе приналежним до серцевини народу-шляхти; бідний сирота, який стане впливовим адвокатом – втіленням образу частини бездержавного народу, що втратив свою еліту та державну, сказати б, суб'єктність, але, знаходить шлях свого відродження че-

рез новонароджену інтелігентську верству.

Національний ренесанс і становлення модерної нації русинів / українців у Галичині відбувалися у фрактальній подібності до розвитку інших бездержавних народів, що входили до складу Габсбурзької монархії. Особливо подібним був цей шлях до шляху словенців, словаків, болгарів, чехів. Рік 1848 став для цих народів переходом від рухів культурницько-етнографічних, літературних до політичного життя.

Весна народів принесла скасування панщини, а її революційний запал змінив галицьку суспільність. Почалися радикальні перетворення у світогляді й старій генерації, й нових поколінь русинів / українців Галичини: «Здавалося, – реляціонує письменник, – от так до крихти, якби хто взяв та запалив суху стерню: вона займеться, та все стебло по стеблі хапається, аж загорить ціле поле; так із людьми тоді вдіялось. Зачали зразу десь лише ті ніби мудрі, за ним ті, що більше ще горячі; ба по тому десь і в усіх головах загоріло і закипіло, закипіло помежи миром, якби огонь – кожний кричав своє і гудів: свобода, й свобода! Тай годі!..» [2, с. 72-73]. Знесення панщини стало для отця Евстахія ударом у серцевину його шляхетського світобачення: «Як учув найперш про свободу, дану селянам, аж онімів старик, ледви вірить...». Він почав «щось інакше уже гадати» [2, с. 73].

14 квітня 1848-го було утворено Львівську Національну раду (Rada Narodowa Lwowska), яка об'єднала і польських лібералів, і консерваторів та кола, які перебували під впливом еміграційного Польського демократичного товариства. Цей орган мав одноосібно репрезентувати Галичину. На противагу Національній раді 2 травня (наступного ж дня після проголошення конституції) задекларовано було створення першої політичної організації русинів-українців – Головної Руської ради.

Як противагу Головній Руській раді був утворений Руський собор. У його програмі декларувалася політична єдність із польським народом, однак вимагалася права русинів-українців на культурну автономію й використання української мови як у початковій освіті, так і у вищій, та використання її у державних інституціях. Членами Руського собору могли стати тільки русини-українці (як римо-католики, так і греко-католики). Загалом, українців там було досить мало, більшістю були ті, хто насправді вважали себе *gente Rutheni, natione Poloni*. Руський собор проіснував недовго: він не отримав підтримки в українському середовищі.

Тоді, провадить автор «Хлопської дитини», «позакладали усюди ради, та радили [...]. Кожного ідея свободи перемінила і одушевила – не без наслідків ударив відгомін мирського пиру і в отця Евстахія» [2, с. 73]. Головна Руська рада проголосила єдність 15-тимільйонного народу

русинів / українців, які живуть у різних державах, але розмовляють однією мовою. 3,5 мільйонів з них живе у Галичині. У проголошеному зверненні ідеться про те, що цей народ теж колись був незалежним, мав свою літературну мову, своє законодавство, своїх правителів-князів, був заможним і сильним.

У газетах, які читає отець Евстахій, «кажуть, ба пишуть, вже не є різниці поміж людьми, вже шляхти не є, вже всі однакі, усі одному законіві і перед світом уже будуть підстояти». І тому, думав він, «з цілого світу давного його і порошку не лишилося, бо вже й не знав, чи він ще той, чи може інший» [2, с. 73]. Власне тут представлена аргументація майбутньої поступової зміни ставлення отця Евстахія й до простого селянства, і до Стефана, як «хлопської дитини», й до головних ідей, які декларувала Головна Руська рада.

Федір Заревич задекларував у повісті дуже важливу закономірність національних і соціальних змін, які дуже швидко розвивалися в часи Весни народів і формулює власне бачення того, як велика й велична ідея захоплює світ: «Кожна ідея, що сама собою велична, людська і свята, тим самим вона така висока над усі пересуди і повірки, що ті ж, коли така ідея лише блисне, гинуть як та мрака перед сонцем, і розпухнуть десь у безвісти. Та й чоловік, хіба би вже не знати який, хоч би й багато літ жив у яких там повірках, то як лише вчує про такі ідеї, чим скорше вже і перетво-

риться. Бо правді не треба підпри, вона сама стоїть кріпко, сама за себе бореться і перебиває все, що менше і неважнійше від неї». Отож, «десь у кілька днів зробився зовсім інший і пан-отець Евстахій! Роздумав собі над тим, що чув і читав – звірив уже, що цілому світу на поперед не мож ні ділати, ні гадати, а коли читав, як горячо писано про кривду сільського люду, що так само чоловіком сотворений, як і всі інші, то якомсь старику серце загорілось...» [2, с. 74]. Отож «нині старий аж горить тою хлопською ідеєю» [2, с. 78].

На слова мандатора про те, що відміна панщини – «то для хлопа не добре – не буде нічого робити», не тільки для панського двору, але «собі навіть не буде робити, увидите. Нащо йому відразу тільки свободи? Його лише розпустять тим – та ні нам, ні їм хісна не буде», й пропонує «заложити громадські каси запомогти, склади зі збіжем, аби в часі біди кожного запомогти, аби сільський нарід не потребував дерти навесні людам і дідичам очі, прошучи на передновок запомогти», Отець Евстахій гостро й сердито заперечує: «“Так, так!” [...] аби нарід робив від ночі до ночі, від неділі до неділі на дідицьких ланах, тай ще на заклади, запомогти; а тим би радили поплічники дідичів, панська служба, тай аби самі запомагалися, красно жили за людську кроваву працю! Правда? Так, так!» [2, с. 77-78]. Мандатора ж дивує, що отець Евстахій, «чоловік не нинішній і шляхтич, нараз міг

так змінитися і приглянути до тої, як він називав, хлопської ідеї...» [2, с. 78].

Ліквідація кріпацтва у Галичині – як особистої залежності селянина від шляхтича, й більш ніж півстолітня боротьба за ліквідацію панщини після реформ Йозефа II, була одним із тих факторів, який резонувати ме цілих сто літ в українсько-польських відносинах – від середини XIX століття починаючи. У повісті ледь окреслено українсько-польський національний конфлікт.

Ледь уловимі натяки на польсько-українські несхожості та становна нерівність бринять, зокрема, в іменуванні слуги у сільського мандатора. Як слуга у цього пана – він «якийсь Тимко», що «був у пана візником і послугачем, гайдуком, а як треба було, то й господарем і порадником». Але на селі він «не простий собі парубчак, або звичайний слуга!». Щодо інших «звичайних хлопів» він – «Томаш панський» [2, с. 49].

При утворенні місцевих Руських рад найважливішу роль відігравали греко-католицькі священники («Давно що то піп значив? – роздумує отець Евстахій. – Хіба шляхтичем був, та не жив із своїми! [...] Думає далі, у яким тепер великим значінню вони, попи, їх Господь покликав і постановив на світі, аби придбали всякого добра бідному народові, якого нині ворогами не лише чужі, але й свої перевертні, звироднілі, то вже найгірші! А чимало їх є – отоже тому їм доконче станути на тім становищі, на яке

Бог їх поставив, достойно і гідно. Та гадка аж підносила старого; дожив таких часів, яких не надіявся на своїм віку ніколи, та так скоро він тому й змінився» [2, с. 77]). Звичайно ж на таких вічах співалося австрійський гімн і дякувалося «добротливому найяснішому цісареві Фердинандові». Утворено було біля п'ятдесяти рад деканальних (від Турки, Дрогобича, Роздолу, Ходорова, Журавна до Рогатина до Галича, Коломиї, Богородчан, Болехова, Косова, Снятина; від Жовкви, Тернополя, Тереховлі, Скалата, Збаража, Зборова, Бучача, Підгаєць, Чорткова, Олеська, Золочова до Ярослава, Перемишля, Сянока. У липні почали утворюватися повітові ради (усіх 13): у Бережанах, Чернівцях, Чорткові, Глинянах, Коломиї, Перемишлі, Самборі, Сяноку, Станіславові, Стрию, Тернополі, Золочеві і Жовкві [9, с. 45].

У Стрию реальним організатором утворення Руської ради був письменник, отець Лука Данкевич [1, с. 260-261]. Художнє представлення тієї історичної події – у «Хлопській дитині». Всі готувалися до «головної відправи в окружному місті», щоб, «дякувати Господу за свободу, дану бідному народові [...]. То мало бути свято цілого народа» [2, с. 76].

На здвигу в «окружному місті» центральною постаттю стає молодий адвокат Стефан Васишин, «доктор права», «великий заступник хлопів, також хлопський син – він тримав усе з хлопами і

тому лише пішов на адвоката, аби хлопів боронити, так сам все говорив» [2, с. 81].

Отець Евстахій стає своєрідним медіумом між світом шляхетським та світом українського села та нової інтелігенції, яка щойно виростає на силі. Під час розмови у Стрию з отцем Евстахієм Стефан формулює головні ідеї національного відродження: «Вік минув вже не один [...] як руський нарід неначе заклятий спочивав, і ледви десь неколись давав ознаку, що ще животіє, а не живе». Цей народ «правда, лиш що животів, але сила жизненна була в нім; вона була здорова, замкнена сама в собі. Тому то нині декому так дивно, що нарід ожив нараз [...]. Бог дасть нам ліпшу будучність, як коли могла показатися...» [2, с. 84-85].

Ця розмова стає остаточною вузловою виміною політичними поглядами священика та Стефана (до якого отець Евстахій уже звертається на «Ви») і є символом поєднання політичних поглядів нової генерації й старої шляхетської дрібношляхти, основних рушіїв національного розвитку в Галичині – вузького прошарку нової дрібношляхетської інтелігенції та священиків греко-католицької Церкви. Отець Евстахій декларує власне перетворення, корекцію світоглядних домінант свого прошарку: «...Я вже не нинішній, я виріс за иньших часів [...]; я виріс такий, і жив такий, якого мене світ зробив. За нас, було, шляхтич то був ідеал, до якого кожний зітхав. Тому то й не дивно, що шляхта дер-

жала себе за найліпших у світі, все інше уважала за ніщо. Але от Бог дав, наспів иньший світ, світ праведний, християнський; нині мир цілий, один другому, поміж себе брат[т]я, та я старий нині багато щасливіший, що якось Бог милосердний навернув мене до тої загальної ідеї; [...] я нині не той, що був колись» [2, с. 85].

Одним із важливих елементів національної та станової ідентичності є одяг головного героя. На здвигу в Стрию Стефан був «прибраний хорошо, по нашому, у сивій рясистій сукмані, синій на нім жупан шовковий і ногавиці, а пояс золотий; на голові, на довгих ясных кучерях, сива ягняча шапка зі стяжками і аксамитним верхом, такий виглядав він, як давній боярин» [2, с. 80].

Загалом же початок традиції декларування національної самоідентичності українців у Галичині за допомогою одягу мав свої прояви вже і до, і, особливо, під час революції 1848-го року. Один із відомих галицьких діячів, отець Василь Ільницький згадував, як відбувалося проголошення Руської ради в Станіславові. Головою цієї української організації, яка підпорядковувалася Головній Руській раді, обрано було його батька, отця Стефана Ільницького, пароха у селі Підпечари біля Станіслава.

У травні 1848-го, перед Вознесенням, у Станіславові «безчисленна товпа руського народу залягала обширний пляц і прибічні [в]улиці; хоругви церковні і народні (золо-

тий лев на синьому полі) стирчали горі з-поміж зібраного люду. Гомін розлягався в округи [...]. Під час торжества поперебиралися були деякі руські [українські] академіки [студенти] в руський стрій народний: красно вишивані сіряки, сині широкі штани в викочених холявах, красні [чудові] пояси ремінні або з червоної заполочі, чорні капелюхи з косицями пав'яними, – і увихалися охочо помежи народ, толкуючи їм значення конституції, значення торжества народного і т[аке] и[нше]. Сталося тогди, що реакціоністи – шварц-гельбери², – під проводом Жулавського, пороздавали, а радше поприпинали сільським ґаздам чорно-жовті кокарди. Академіки, побачивши те, позамінювали тоті кокарди на сино-жовті, мов[л]ячи: „Фе, кинь тото, – бо то кокарда німецька; як хто її у тебе побачить, буде думати, що ти – німець, та заговорить до тебе по німецьки. А ти що тогди? Роздзявиш губу, та станеш сміхом... Ось припни собі кокарду синьо-жовту, руську, таку саму, як он, видиш, наші хоругви сино-жовті...“. Хлопи радо сих слів слухали, чорно-жовті кокарди відчіпляли й під ноги кидали, а синьо-жовті до боку собі причіпляли і мовби ними пишалися. До пів години на цілому широкому пляцу не побачив єсь ані одної чорно-жовтої кокарди». У той же час деякі з поляків, «поперебиравшись нібито

² Шварц-гельбер – чорно-жовтий (німецьк.), кольори австрійської монархії. Переносно – австрійський підлиза.

по-польськи, як де хто міг, – одні в чамари, другі в капоти, а деякі навіть у контуші, штани запхавши за холяви, перевісивши на бакир [шапку]-рогатівку, и причинивши яку-таку панталашину (тут – у значенні шаблю – за старошляхетським звичаєм. – І. Н.) до боку, набундючившись, і взялися по місті сюди-туди швендяти. Але дарма; на них ніхто і уваги не хотів звернути, а вони самі почули по стороні русинів таку велику перевагу, що годі було на яку бурду наразитися» [4, с. 15-16].

Революція у Відні змінювалася й трансформувалася. Боротьба за конституцію, яка була надана у березні й відкинута, призвела до нового загострення в середині травня 1848-го. Тоді запанувала ідея, що джерелом влади в імперії буде не монарх, а народне представництво. Тому й було оголошено вибори до Державної Ради, головним завданням якого мало стати ухвалення конституції. Тоді відбулися перші всезагальні конституційні вибори до парламенту у Відні – Райхстагу (Державної Ради), коли, оповідає Заревич, «наконець, як забиралися вибрані і пани, і попи, і селяни до Відня, радили там ще, щоби ліпше» [2, с. 73]. Зі 108 депутатів від Галичини й Буковини тоді було обрано 31 селянина: з них 14 українців (між ними і Лукіяна Кобилицю) і 17 поляків.

У творі – особливе обрамлення: повість починається із похорону матері малого Стефана – «бідної вдовиці, комірниці без родини,

без свояків» а закінчується описом його весілля з небогою отця Евстахія. Трансформація ставлення отця Евстахія до Стефана та нібито неприродно швидка його згода на його шлюб із Ганною (опікуном якої він є) із Стефаном, насправді є достатньо умотивованою й художньо аргументованою. У сюжетній структурі твору така переміна формується динамічними змінами світогляду священника, їх взаємин, розумінням отцем ролі Стефана у національному просторі та бачення високого соціального статусу молодого адвоката. Символічною паралеллю до цього переродження є пробудження українців у Галичині – від недолі і сплячки минулих десятиліть – до нових ідей, надій і устремлінь у рік Весни народів.

Одруження Стефана та Ганни стає символом поєднання «людей не нинішніх, шляхтичів» та «нових людей» у побудові нового національного організму, де й українська шляхта, й нова генерація української інтелігенції, яка щойно приходить до слова й чину у Галичині, працюватимуть разом для спільної національної справи. У відкритій розв'язці твору таке поєднання мало б стати символом єднання усіх станів у єдину родину – задля спільної праці для свого народу.

Висновки. Заревичева «Хлопська дитина» була однією із перших у галицькому письменстві, де дійсність чітко й однозначно прив'язана до сучасності, до реальних

історичних подій, які щойно стали детонатором національного і політичного життя русинів / українців. Повість увібрала у себе важливі ідейно-естетичні прямуювання своєї доби, найболючіші суспільні проблеми. Зокрема мова про ідеї відродження Речі Посполитої, яку в кінці XVIII віку розшматовано було між трьома європейськими потугами, та несміливого проростання в Галичині українського національного відродження, поступового усвідомлення відрубності національних прямувань русинів / українців та поляків.

Список використаних джерел

1. Дем'ян Г. Лука Данкевич. "Хвилі Стрия". Стрий, 1995. с. 253-261.
2. Заревич Ф. Хлопська дитина. Львів, 1937. 128 с.
3. Ревакович Т. До історії українсько-руського письменства. Споминки про Федора Заревича. "Правда". 1889. Т. II, с. 281-287.
4. Созанський І. З літературної спадщини Василя Ільницького. Записки наукового Товариства імени Шевченка, Львів 1905, Т. LXVI, Кн. 4. с. 1-59. (Окрема пагінація).
5. Сокіл В. Епістолярій Тита Реваковича. Львів, 2019. 779 с.
6. Франко І. Дещо про шляхту ходачкову // *Idem. Зібрання творів: у 50-ти т.* Київ: Наукова думка, Т. 26, Київ: Наукова думка, 1980. с. 180-186.

7. Шухевич С. Моє життя. Спогади. Лондон: Українська Видавнича Спілка 1991. 619 с.

8. Galicya i Kraków pod panowaniem austriackim. Paryż: W komisie Księgarni polskiej 1853. 401 s.

9. Kozik J. Między reakcją a rewolucją. Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848-1849. Warszawa-Kraków 1975. 236 s.

References

1. Demian H. Luka Dakevych. "Hvyli Stryia". Stryi, 1995. s. 253-261.
2. Zarevych F. Khlopska dytyna. Lviv, 1937. 128 s.
3. Revakovych T. Do istoriyi ukrain'skoho pys'menstva. Spomyvky pro Fedora Zarevycha. "Pravda". 1889. T. II. s. 281-287.
4. Sozanskyi I. Z literaturnoyi spadshchyny Vasyla Ilnytskoho. *Zapysky naukovohto Tovarystva imeny Shevchenka*. Lviv 1905. T. LXVI. Ch. 4. s. 1-59. (Okrema paginatsia).
5. Sokil V. Epistolariy Tyta Revakovycha. Lviv, 2019. 779 s.
6. Franko I. Dshcho pro shlahthu khodachkovu // *Idem, Zibrannia tvoriv: U 50-ty t.* T. 26. Kyiv: Naukova dumka, 1980. s. 180-186.
7. Shukhevych S. Spohady. London: Ukrayins'ka Vydavnycha Spilka 1991. 619 s.
8. Galicya i Kraków pod panowaniem austriackim. Paryż: W komisie Księgarni polskiej 1853. 401 s.
9. Kozik J. Między reakcją a rewolucją. Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848-1849. Warszawa-Kraków 1975. 236 s.